

Program för kemikaliesmarta förskolor

Diarienummer KS 2018/338	Fastställt av Kommunstyrelsen	Datum för fastställande 2019-09-10
Dokumenttyp Program	Dokumentet gäller för Förvaltningar	Giltighetstid
Revideringsansvarig * Kommunstyrelsen	Revideringsintervall Vart fjärde år	Reviderad datum 2022-04-12
Dokumentansvarig (funktion) ** Hållbarhetschef	Uppföljningsansvarig och tidplan Hållbarhetschef – varje år	KS 2022/67

Innehållsförteckning

1. Syfte	4
1.1. Varför ska vi skapa kemikaliesmarta förskolor	4
1.2. Uppdraget	4
1.3. Hur ser det ut på förskolor i Falkenbergs kommun	5
1.4. Koppling till lagstiftning och andra styrdokument	6
1.5. Åtgärder, ansvar och tidplaner	5
1.5.1. Åtgärdsansvar	5
1.5.2. Åtgärdsnivåer	5
2. Program	6
2.1. Rutiner för en kemikaliesmart förskola	8
2.1.1. Hygien för barn och pedagoger	8
2.1.2. Mat och dryck	8
2.1.3. Städ och tvätt	9
2.1.4. Ventilation	10
2.1.5. Kemiska produkter	11
2.1.6. Gåvor och saker hemifrån	11
2.1.7. Sortera avfall rätt	12
2.2. Rensa bort från förskolan	12
2.2.1. Leksaker som inte är leksaker	12
2.2.2. Leksaker	13
2.2.3. Utklädning	14
2.2.4. Hobby – och pysselmaterial	14
2.2.5. Textilier och kuddar	14
2.2.6. Mat och tillagning	15
2.3. Fasa ut från förskolan	17
2.3.1. Plastminimera	17
2.3.2. Möbler, mattor och textil	17
2.3.3. Mat och tillagning	18
2.4. Inköp och upphandling	18
2.5. Renovering och byggnation	19
2.5.1. Inventeringar och utbyte av material och produkter	20
2.5.2. Ventilation	20
2.6. Förskolans utemiljöer	20
2.7. Utbildning och kommunikation	21

Definitioner och avgränsningar	23
3. Ansvar och uppföljning	23

Syfte

Våra barn vistas en stor del av sin vardag i förskolan. Vi vill att dessa miljöer ska vara säkra och därmed också, i så stor utsträckning som möjligt, fria från skadliga kemikalier som kan påverka barnens hälsa och utveckling negativt.

Syftet med detta program är att samla och tydliggöra de steg som vi behöver ta för att nå dit. Det behövs både snabba och konkreta åtgärder för att fasa ut material som kan innehålla skadliga kemikalier samtidigt som det krävs ett långsiktigt arbete, nya rutiner, samverkan, utbildning och investeringar för att skapa kemikaliesmarta förskolor i Falkenbergs kommun.

Programmet vänder sig i första hand till chefer och övrig personal med ansvar inom förskoleverksamhet, kost- och städ, byggnation och förvaltning samt upphandling.

1.1. Varför ska vi skapa kemikaliesmarta förskolor

I vår vardag omger vi oss av varor så som textilier, elektronik och förpackningar. Alla dessa varor innehåller kemikalier. Kemikalierna gör att varan får vissa specifika egenskaper, exempelvis kan plast göras mjukare, textilier kan göras flamsäkra och så vidare. Detta är egenskaper som på många sätt förenklar våra liv, men tyvärr kan vissa av dessa kemikalier också ha en negativ effekt på människors hälsa och/eller miljön. En del kemikalier är kända för att vara skadliga, medan andra är ofarliga. De flesta av ämnenas risker är dock okända.

Vi behöver därför vara försiktiga och kommun behöver vi arbeta för att minimera och fasa ut dessa varor och produkter som innehåller skadliga kemikalier generellt och viktigast är att skydda barnen eftersom **barn är extra känsliga för kemikalier**. Två faktorer spelar roll för deras känslighet:

För det första har kemikalier större potential att orsaka skada hos barn. Det beror på att deras kroppar är under utveckling. Även mycket små koncentrationer kan då ha stor påverkan.

För det andra exponeras barn för kemikalier i högre grad än vuxna. Deras kroppar är mindre och de äter och andas mer i förhållande till sin egen kroppsvikt. Man har också kunnat se att kemikalier kan tas upp direkt genom huden hos barn. Dessutom handskas barn med varor på ett annat sätt än vad vuxna gör. Att exempelvis tugga på leksaker kan göra att barnet får i sig skadliga kemikalier från leksaken. De får även i sig damm som kan innehålla kemikalier från leksaker, textilier, elektriska produkter och andra varor.

1.2. Uppdraget

Kommunfullmäktige beslutade 2015 (KF §8 2015-02-24, KS 2014-182) att en kartläggning av kemikalier på förskolan ska genomföras. En plan för hur resultaten från kartläggningen ska hanteras ska inkluderas i arbetet. Kartläggningen ska utgå från definitioner och rekommendationer från Kemikalieinspektionen och Miljöstyrningsrådet (numera Upphandlingsmyndigheten). Även fristående förskolor ska få information om resultatet från barn- och utbildningsnämnden.

1.3. Hur ser det ut på förskolor i Falkenbergs kommun

Under 2016 genomfördes en inventering av 13 förskoleavdelningar i Falkenbergs kommun. En metod och det material som utarbetades under Naturskyddsföreningens projekt *Operation giftfri förskola* användes som grund för inventeringen i Falkenbergs kommun.

Under 2013 gjorde Naturskyddsföreningen i projektet Operation giftfri förskola inventeringar av 129 förskolor över hela landet. Resultatet från Naturskyddsföreningens inventeringar överensstämmer med de som gjordes i Falkenbergs kommun. Det finns varor och material som innehåller miljö- och hälsofarliga kemikalier på Falkenbergs förskolor, liksom i övriga landet, som barnen kommer i kontakt med i förskolemiljön.

Inventeringen i Falkenberg visade också att det finns ett stort intresse bland personalen att arbeta med frågan, men att det behövs och att de önskar utbildning.

I Falkenberg finns 35 kommunala och 19 fristående förskolor. En del förskolor är äldre och andra är helt nybyggda. Situationen ur kemikaliesynpunkt varierar därför sannolikt mellan förskolorna. Förskolemiljön är också i sig komplex och det är många funktionskrav som ska uppfyllas och intressekrokar kan uppstå.

Den pedagogiska verksamheten måste fungera och lokalerna måste samtidigt vara lättstädade för att minska smittspridning. Att minska risken för skadliga kemikalier bör och kan involveras i pedagogiken och vardagen på förskolan och städning är viktig även i arbetet för att minimera exponeringen av kemikalier.

1.4. Åtgärder, ansvar och tidplaner

Det finns mycket att göra på vägen till att skapa kemikaliesmarta förskolor. Vissa saker är enkla och går snabbt, andra kräver ekonomiska medel, utbildning, samverkan och långsiktig planering.

Programmet är indelat i fem olika områden;

- ✓ Rutiner för en kemikaliesmart förskola
- ✓ Rensa bort från förskolan
- ✓ Fasa ut från förskolan
- ✓ Upphandling och inköp
- ✓ Byggnad och utomhusmiljö
- ✓ Kommunikation och utbildning

Varje område innehåller åtgärder som är steg på vägen till kemikaliesmart förskola.

1.4.1. Åtgärdsansvar

Till varje åtgärd listas vilken nämnd som har ansvar för åtgärden (även ekonomiskt) samt vilken eller vilka förvaltningar och verksamheter/funktioner som har ansvar för att åtgärden verkställs.

1.4.2. Åtgärdsnivåer

Åtgärdena är indelade i tre nivåer. Dessa är baserade på risk, effekt, svårighetsgrad och kostnad. Det finns ingen rangordning mellan de åtgärder som listas inom varje nivå.

Till åtgärdsnivåerna finns en tidsperiod satt för genomförande. Tidsperioderna är väl tilltagna för att varje verksamhet ska kunna lägga upp sina egna genomförandeplaner. Det finns inget som hindrar att en nivå 2 åtgärd genomförs innan alla åtgärder inom nivå 1 är genomförda, om det blir enklast för verksamheten.

Åtgärdsnivå 1 (genomfört innan 31 december 2022)

Åtgärder som kan ske med enkla medel och till ingen eller låg kostnad. De kostnader som uppstår hanteras i den ordinarie budgetprocessen. Här ligger också särskilt angelägna satsningar på att snabbt rensa ut material och produkter med hög exponeringsrisk.

Åtgärdsnivå 2 (genomfört innan 31 december 2024)

Åtgärder som tar lite längre tid att genomföra, är lite svårare och ibland förknippade med högre kostnader som kräver planering och framförhållning. Respektive nämnd och förvaltning ansvarar för att i den ordinarie budgetprocessen peka ut vilka behov och möjligheter som finns. Även om nivå 2 ska klaras inom den ordinarie budgetprocessen kan dessa påskyndas genom politiska beslut och ekonomiska medel.

Åtgärdsnivå 3 (genomfört innan 31 december 2026)

Åtgärder som kräver samordning med andra verksamheter för att genomföras. Här krävs det större ekonomiska insatser vilket det ibland kan krävas förvaltningsöverskridande- och/eller politiska beslut för att genomföra.

Koppling till lagstiftning och andra styrdokument

Programmet utgår ifrån det nationella miljö kvalitetsmålet *Giftfri miljö* med preciseringar och tillhörande etappmål om att minska barns exponering för farliga kemikalier. Innebörden av etappmålet är fatta beslut om befintliga och vid behov nya regelverk och styrmedel som resulterar i en minskning av hälsorisker för barn (jämfört med 2012). Etappmålet skulle vara uppnått 2018, men bedöms av Kemikalieinspektionen inte nås inom uppsatt tid. Framsteg har gjorts, men mycket återstår innan barns exponering och särskilda känslighet beaktas fullt ut vid identifiering, riskbedömning och begränsning av kemiska ämnen.

Kemikalieinspektionen och Upphandlingsmyndigheten arbetar med frågorna på nationellt plan och är tydliga med att grunden för det nationella arbetet med att skapa giftfri vardag och minska barns utsatthet för farliga ämnen görs på kommunal/lokal nivå.

De miljö- och hälsofarliga ämnen som behöver fasas ut är de av kemikalieinspektionen listade utfasningsämnen och prioriterade riskminskningsämnen samt de ämnen som är med på kandidatliförteckningen, som är en del av EU:s gemensamma kemikalielagstiftning REACH. Det finns inte några EU-gemensamma kriterier för hormonstörande ämnen ännu. För att minimera riskerna med dessa ämnen utgår de flesta kommuner från den så kallade SIN-listan. Bakom den listan står det internationella kemikalieseekretariatet ChemSec.

Programmet kopplar också till:

- den nationella folkhälsopolitiken, där det övergripande målet är att skapa samhällliga förutsättningar för en god hälsa på lika villkor för hela befolkningen.

- Agenda 2030 och följande av agendans delmål: 3.9, 11.6 och 12.4.

Lagar som berörs

- Enligt läroplanen ska barn få kunskap om och förståelse för den egna livsstilens betydelse för hälsan, miljön och samhället. Förskolan ska enligt läroplanen lägga stor vikt vid miljö- och naturvårdsfrågor. Ett ekologiskt förhållningssätt och en positiv framtidstro ska präglade förskolans verksamhet. Förskolan ska medverka till att barnen tillägnar sig ett varsamt förhållningssätt till natur och miljö och att de förstår sin delaktighet i naturens kretslopp. Verksamheten ska hjälpa barnen att förstå hur vardagsliv och arbete kan utformas så att de bidrar till en bättre miljö, både nu och i framtiden.
- Miljöbalkens krav enligt produktvalsprincipen (substitutionsprincipen) och försiktighetsprincipen. Produktvalsprincipen innebär en skyldighet att undvika att använda eller sälja kemiska produkter som kan skada människors hälsa eller miljön om produkterna kan ersättas med mindre farliga produkter. Detta gäller också varor som innehåller eller har behandlats med en kemisk produkt. Försiktighetsprincipen är en internationell miljörättslig princip som innebär att vi måste agera redan vid risken för skador på människors hälsa och miljön. Försiktighetsprincipen innebär att vetenskaplig osäkerhet om risken för skada på människors hälsa eller miljön inte får hindra åtgärder i förebyggande syfte.
- Reach-förordningen (EG) nr 1907/2006 reglerar kemikaliehanteringen i EU.
- Folkhälsomyndighetens allmänna råd om ventilation. FoHMFS 2014:18
- FN's barnkonvention där barns rättigheter inkorporerad i svensk lag från den 1 januari 2020 lag i Sverige.

Koppling till lokala styrdokument och beslut

- Miljöprogram för bygg (under revidering) som innehåller hållbarhetskrav för nybyggnation och renovering av byggnader.
- Lokalprogram för förskolor.
- Program för utomhuslek. Fastställt 2018-06-19 av Kultur-och fritidsnämnden, dnr 2018/40.
- Riktlinjer för utomhuslek. Fastställt 2018-06-19 av Kultur-och fritidsnämnden, dnr 2018/40.
- Kommunfullmäktiges beslut att aktivt arbeta för en utfasning av petroleumbaserade material i barns utemiljöer (KF 2018-10-30§236) samt att aktivt arbeta för att snarast fasa ut inköp, användandet och spridningen av produkter som genererar eller innehåller tillsatser av mikroplast i kommunens verksamhet. (KF 2018-10-30 §234).
- Servicenämndens beslut att ingen Bisfenol A får förekomma i samband med livsmedel och dess förpackningar (SVN 2018-05-31 §31)
- Kommunfullmäktiges beslut om utbyte av plastallrikar och plastglas i förskolor och skolor (KF2013-05-28 §72).
- Servicenämndens uppdrag i budget 2018 om att öka andelen ekologisk mat till 35 %. (KS 2018:52)
- Kommunfullmäktiges beslut om minimering av engångsplast (KF 2019-05-28 §118)

2. Program

2.1. Rutiner för en kemikaliesmart förskola

Mycket kan göras för att minska barns exponering för kemikalier bara genom att skapa och följa rutiner. Många av dessa rutiner är redan etablerade ute på förskolorna. Men de kan vara värda att ta med i programmet då de inte kanske inte ännu är förknippade med att minska barnens kemikalixonering.

2.1.1. Hygien för barn och pedagoger

Tvätta barnens händer ofta för att minska att skadliga ämnen kommer in i kroppen. Handtvätt är framförallt viktigt när barnen har varit ute, vid toalettbesök, innan måltid, och efter användning av elektronik och pyssel. Det är bra om barnen även vid andra tillfällen tvättar sina händer. Kemikalier samlas i damm som lätt fastnar på barnens händer.

- Tvätta händer efter användning av elektronik.** Om barn har haft tillgång till elektronik är det viktigt att vara extra noga med handhygien för att undvika att farliga ämnen hamnar i munnen. **Åtgärdsnivå 1.**
- Tvätta händer efter användning av lim och färg.** Om barn har haft tillgång till lim och färg är det viktigt med extra noggrann handhygien för att undvika att farliga ämnen hamnar i munnen. **Åtgärdsnivå 1.**
- Använd endast engångshandskar som är av nitril.** Köp inte vinyl- eller latexhandskar. Vinyl kan innehålla skadliga mjukgörare och latex kan vara allergiframkallande. Som lite tjockare diskhandskar kan gummi- eller neoprenhandskar användas. **Åtgärdsnivå 1.**
- Använd endast handskar då det är nödvändigt** – Användning av handskar är inte det samma som en god hygien. Minimera användningen så att det enbart används när det behövs. **Åtgärdsnivå 1.**
- Undvik att använda våtservetter** som dagligt hjälpmedel. Om våtservetter i undantagsfall måste användas, till exempel vid utflykter, ska de vara miljömärkta. **Åtgärdsnivå 1.**
- Avropa miljömärkta och allergivänliga hygienprodukter ur de avtal kommunen har.** I de upphandlade leverantörernas sortiment finns tillgång till miljömärkta, parfymfria och allergivänliga alternativ. Dessa ska alltid väljas. **Åtgärdsnivå 1.**

Ansvar: Barn- och utbildningsnämnden.

Ansvarig för att det görs: Förskolechef

2.1.2. Mat och dryck

- Spola i vattenkranen före användning** så att nytt färskt vatten kan användas till dryck och matlagning. Detta är extra viktigt efter helger och lovveckor då enheten varit stängd. Koppar, bly och bakterier kan samlas i stillastående vattenledningar. En generell regel är att spola till vattnet är kallt. Fastigheter som har långa ledningssystem kan ha svårt att få kallt

vatten på sommaren. Då gäller att uppskatta så att ledningarna är genomspolade.

Åtgärdsnivå 1.

- **Använd alltid kallt vatten till matlagning och dryck.** Varmvattnet kan innehålla skadliga halter av bakterier som kan föröka sig i den varma miljön samt att varmvattnet kan ta upp koppar från vattenrören. **Åtgärdsnivå 1.**

Ansvar: Barn- och utbildningsnämnden och Servicenämnden

Ansvarig för att det görs: Förskolechef och Verksamhetschef Kost- & Städservice

2.1.3. Städ och tvätt

Olika material som finns i förskolan kan släppa ifrån sig kemikalier som i sin tur samlas i dammet och sedan hamnar på barnens händer och som barnen kan andas in. Det kan vara hormonstörande ämnen som har fungerat som mjukgörare i plaster eller flamskyddsmedel från elektronik och textilier. Dammet finns på ytor som hyllor och armaturer, men är också luftburet.

När textilier gjorda av syntet tvättas släpper de små plastfibrer som följer med avloppet ut. Kommunen har uppdrag att minimera utsläpp av mikroplast och att aktivt arbeta för att inte köpa produkter som innehåller eller genererar mikroplast. Vad det gäller att minska utsläpp vid tvätt pågår en kunskapsuppbyggnad nationellt, bland annat om att ta fram filter för tvättmaskiner. Tills dessa finns på marknaden gäller därför nedanstående råd.

- **Skölj och torka av leksaker vid nyinköp och sedan regelbundet** för att få bort kemikalier och damm då släpper de mest lättillgängliga kemikalierna. Använd miljömärkta och parfymfria diskmedel. **Åtgärdsnivå 1.**
- **Tvätta textilier och mjukdjur vid nyinköp och sedan regelbundet.** För att få bort rester av kemikalier som använts under produktion eller för att skydda textilierna under transport tvättas nyinköpta textilier innan användning. **Åtgärdsnivå 1.**
- **Förvara leksaker i en miljö där de är avsedda att användas.** Till exempel kan plastleksaker som är tänkta att användas i inomhusmiljö påverkas på ett sätt som gör att de släpper kemikalier lättare om de till exempel tidvis ligger med eller förvaras utomhus. **Åtgärdsnivå 1.**
- **Använd miljömärkta, allergivänliga och parfymfria tvätt- och diskmedel.** **Åtgärdsnivå 1.**
- **Upprätta tydliga rutiner för god kommunikation med städpersonal** för att på ett så effektivt sätt som möjligt kan städa lokalerna. Det kan handla om att stolar är upphängda, golven är fria från leksaker samt att fria ytor är just fria från material. **Åtgärdsnivå 1.**
- **Korsdrag direkt efter städning rekommenderas** för att vädra ut dammpartiklar. **Åtgärdsnivå 1.**
- **Se till att barnen lämnar rummet om en lågenergilampa går sönder (gäller ej LED)** Lågenergilampor, framförallt av äldre typ, innehåller ofta kvicksilver. Är lampan varm, vänta 20-30 minuter innan resterna torkas upp med trasa som slängs i farligt avfall. Är lampan kall kan det torkas upp direkt. **Åtgärdsnivå 1.**

Ansvar: Barn- och utbildningsnämnden.
Ansvarig för att det görs: Förskolechef

- Upprätta tydliga rutiner för städning av sådant som inte ingår i städavtal.** Den kompletterande städningen till vardagsstädet såsom höghöjds-städning, textilstäd, mattstäd etc. I dagliga städet ingår till 2,70 meter höjd. En gång om året ska storstäd upp till tak (4 meter) göras. (se även åtgärd om avtal för höghöjdsstädning i avsnittet om inköp och upphandling). **Åtgärdsnivå 1.**
- Använd flytande tvättmedel, fyll maskinen, tvätta i svala temperaturer (40 grader) samt rensa luddfiltret ofta.** Syntetmaterial släpper mikrofiber. Att skapa ovanstående rutiner gör tygerna släpper färre fibrer. Renset från luddfiltret ska läggas i soporna för brännbart. Att tvätta i lägre temperaturer sparar också energi. Finns risk för smitta tvätta i högre temperaturer 60 grader och högre. **Åtgärdsnivå 1.**

Ansvar: Barn- och utbildningsnämnd.

Ansvarig för att det görs: Förskolechef i dialog med lokalsamordnare vid Kost- och städ.

- Använd endast miljömärkta produkter vid städningen.** Miljömärkta produkter är skonsamma som möjlighet mot miljön och hälsan. De ämnen som finns i produkterna ska ha en låg giftighet och vara nedbrytbara. Produkterna ska vara parfymfria. Städ materialet ska vara anpassat till de ytor som finns i förskolan, till exempel linoleumgolv. Städa torrt och kemikaliefritt i första hand. **Åtgärdsnivå 1.**

Ansvar: Barn- och utbildningsnämnden.

Ansvarig för att det görs: Lokalsamordnare vid Kost- och städ.

2.1.4. Ventilation

Luftburet damm, där kemikalier kan ha ansamlats, kan ventileras bort och därför är det viktigt att ha en välfungerande och rätt dimensionerad ventilation som är anpassad efter verksamheten. En god inomhusmiljö ur ett kemikaliesmart perspektiv består alltså av både städning och ventilation.

- Säkerställ att det finns rutiner och kontakter** för återkoppling och felanmälan om ventilationen samt att all personal känner till denna. **Åtgärdsnivå 1.**

Ansvar: Barn- och utbildningsnämnden.

Ansvarig för att det görs: Förskolechef i dialog med byggförvaltare vid Bygg- och projektenheten

- Säkerställ att luftfilter byts två gånger per år och att ventiler och luftdon rengörs. **Åtgärdsnivå 1.**
- Säkerställ att OVK-kontroller genomförs av fastighetsägaren sker vart tredje år. **Åtgärdsnivå 1.**

Ansvar: Kultur, fritid och tekniknämnden

Ansvarig för att det görs: Byggförvaltare vid Bygg- och projektenheten

- Hitta nya sätt att bevara pärlplattor.** Undvik att styrka pärlplattor. När plasten värms upp avges hälsoskadliga ångor. Fotografera i stället pärlplattan eller foga samman pärlorna genom att limma fast en kartongplatta på pärlplattans undersida. Om du anser att strykning ändå är nödvändigt så ska det göras i ett välventilerat rum där barn inte vistas. **Åtgärdsnivå 1.**

Ansvar: Barn- och utbildningsnämnden
Ansvarig för att det görs: Förskolechef

2.1.5. Kemiska produkter

Mängden kemiska produkter på förskolan ska vara så begränsad som möjligt. De som behövs ska förvaras på en plats där barnen inte kommer åt, och på ett sådant sätt att risken för en olycka och utsläpp minimeras. Exempel på kemiska produkter är rengöringsmedel, laborationskemikalier, lösningsmedel och liknande.

- Se över vilka kemiska produkter som finns på förskolan och hur de förvaras.** Rensa ut gamla, överflödiga och märkningspliktiga (de med farosymboler). **Åtgärd 1.**
- Skapa förteckning över kemikalier tillsammans med säkerhetsdatablad,** om inte detta redan finns. För kemiska produkter som kan innebära risker från hälso- eller miljösynpunkt ska det finnas ett säkerhetsblad tillgängligt tillsammans med kemikalierna. Detta ingår även som ett krav i egenkontrollförfordningen, där det framgår att det ska finnas en förteckning över de kemikalier som finns på förskolan. **Åtgärd 1.**
- Säkerställ att rutin för hantering av kemiska produkter finns** och att personalen följer den. **Åtgärdsnivå 1.**

Ansvar: Barn- och utbildningsnämnden
Ansvarig för att det görs: Förskolechef

- Ta fram riktlinjer och rutiner för att förebygga och bekämpa skadedjursangrepp.** Ibland får förskolor problem med olika skadedjur som möss, råttor och vägglöss). För att undvika att barnen utsätts för kemikalier i onödan behöver dels rutiner upprättas för att förebygga angrepp och om bekämpning är nödvändig behöver det finnas riktlinjer så att det sker på bästa sätt för hälsa och miljö. **Åtgärdsnivå 2.**

Ansvar: Barn- och utbildningsnämnden och kommunstyrelsen.
Ansvarig för att det görs: Barn- och utbildningsförvaltning i samverkan med hållbarhetsavdelningen.

2.1.6. Gåvor och saker hemifrån

Det är trevligt att föräldrar, anhöriga och anställda vill ge gåvor till förskolan. Ofta är det är miljösmart att återbruka och köpa saker och material på second, men inte alltid med tanke på kemikalierisken. Eftersom innehållet av farliga ämnen i produkterna i gåvorna är okända behöver förskolepersonalen vara selektiv i vad som tas emot för att kunna agera både miljö- och kemikaliesmart. **Åtgärdsnivå 1.**

- **Ta gärna emot:** pussel i trä och papp, böcker och liknande från föräldrar och anhöriga.
- **Ta gärna emot:** tyg som har tvättats många gånger, som till exempel urväxta kläder (i bomull, linne, ull eller viskos utan tryck och detaljer av metall) lakan och handdukar. De går bra att återanvända.
- **Ta inte emot:** gamla plastleksaker, väskor av konstskinn och gamla smycken. Material av konstläder och smycken kan innehålla PVC-plast med ftalater, bly och kadmium.
- **Ta inte emot:** byggmaterial såsom färg, elkablar, bildäck och likande.
- **Ta inte emot:** ytterkläder, gardiner, möbeltyger som kan vara behandlade med exempelvis vattenavstötande ämnen och flamskyddsmedel. Gamla yllefiltar kan vara behandlade med numera förbjudna insektsgifter.

Ansvar: Barn- och utbildningsnämnden

Ansvarig för att det görs: Förskolechef

2.1.7. Sortera avfall rätt

Källsortera alltid förskolans avfall, och låt barnen vara med och lära sig sortera rätt.

- Plastleksaker, mjukdjur, mattor och kuddar ska sorteras som *restavfall*, det vill säga i vanliga soporna.
- Textilier sorteras till *textilretur*.
- Mobiltelefoner, batteridrivna leksaker och andra elektroniska produkter skall sorteras som *elavfall*.
- All färg, lack och lim ska sorteras som *farligt avfall*, det gäller även de sorter som inte är märkta med farosymbol och/eller är vattenlösliga.
- Batterier sorteras som farligt avfall. **Åtgärdsnivå 1.**

Ansvar: Barn- och utbildningsnämnden

Ansvarig för att det görs: Förskolechef

2.2. Rensa bort från förskolan

En viktig del i arbetet med att skapa kemikaliesmarta förskolor handlar om att se över vad som finns idag på förskolan och rensa bort sådant som barnen inte bör ha i sin omgivning och leka med.

2.2.1. Leksaker som inte är leksaker

På förskolorna finns olika saker att leka med, inte bara leksaker. Det är en viktig del av pedagogiken. Vissa saker lämpar sig dock bättre för lek än andra på grund av att deras kemikalieinnehåll. Saker som inte räknas som leksaker omfattas däremot inte av den stränga lagstiftningen kring leksaker och behöver vi vara extra försiktiga med saker som inte är tänkta att leka med. Rensa därför bland dessa saker.

- Rensa bort elektronik som inte är avsedd att vara lekmaterial, till exempel gamla mobiler, tangentbord med mera** – dessa produkter kan innehålla bly, bromerade flamskyddsmedel och ftalater. **Åtgärdsnivå 1.**
- Rensa bort byggmaterial, rör, slangar och bildäcksmaterial** - byggmaterial kan innehålla höga halter av tungmetaller och flamskyddsmedel och hör inte hemma på en förskola. **Åtgärdsnivå 1.**
- Rensa bort biljetter och kvitton.** Barn ska inte leka med biobiljetter, kassakvitton, parkeringsbiljetter och tåg- och flygbiljetter eftersom de är gjorda av termopapper som kan innehålla det misstänkt hormonstörande ämnet bisfenol A. **Åtgärdsnivå 1.**
- Rensa bort smycken (förutom de som är tillverkade som leksaker) och nycklar.** Nycklar, smycken och andra metalldetaljer kan innehålla bly, kadmium och nickel och ska inte användas som leksaker. **Åtgärdsnivå 1.**

Ansvar: Barn- och utbildningsnämnden
Ansvarig för att det görs: Förskolechef

2.2.2. Leksaker

Lagstiftningen om vad leksaker får innehålla har blivit hårdare och därför är nya leksaker ofta bättre än äldre. Saker som är inköpta före 2007 omfattas inte av någon kemikalielagstiftning och kan därför innehålla mer skadliga kemikalier. Även leksaker som är tillverkade utanför EU kan innehålla mer skadliga kemikalier, eftersom de inte omfattas av samma strikta lagstiftning som EU's leksaksdirektiv. Det är viktigt att gå igenom de leksaker som barn leker med och rensa bort de som kan innehålla skadliga ämnen.

- Rensa bort leksaker som inte är CE-märkta**
CE-märkningen innebär att de ska uppfylla EU-lagstiftning, vilken är den strängaste i världen. **Åtgärdsnivå 1**
- Rensa bort mjuka leksaker som är tillverkade av PVC-plast och äldre än 2007. Allra helst även de som är äldre än 2013.** Mjuka plastleksaker, mjukare än Lego, som är tillverkade av PVC eller annan plastsort och som är äldre än 2007 kan innehålla skadliga kemikalier och allergiframkallande ämnen. **Åtgärdsnivå 1**
- Rensa bort plastleksaker som luktar starkt** Plastprodukter som luktar mycket plast, kemiskt eller parfymerat kan innehålla allergiframkallade ämnen. **Åtgärdsnivå 1**
- Rensa bort plastleksaker som är mjuka, hala, klibbiga eller har en fet yta.** Plastprodukter som är klibbiga, mjuka och hala kan ha ftalater som läcker ut. **Åtgärdsnivå 1**
- Rensa bort trasiga, tuggade och leksaker med flagnande färg.** Dessa möjliggör att barn lättare får i sig kemikalier och bör därför sorteras ut. **Åtgärdsnivå 1**

Ansvar: Barn- och utbildningsnämnden
Ansvarig för att det görs: Förskolechef

2.2.3. Utklädning

Rensa bort väskor och andra saker i konstskinn eftersom de ofta innehåller PVC-plast med ftalater och ibland bly. Billiga smycken eller bijouterier som känns tunga kan innehålla stora mängder hälsoskadligt bly och kadmium. Allergiframkallande nickel kan också förekomma.

- Rensa bort utklädningskläder och väskor av konstläder och mjuk plast**, vilka ofta innehåller PVC-plast med ftalater. **Åtgärdsnivå 1.**
- Rensa bort smycken och väskor med detaljer i oäkta metall** då dessa kan innehålla bly och kadmium. **Åtgärdsnivå 1.**
- Rensa bort kläder, väskor och annat i kromgarvat läder** eftersom kromet kan orsaka allergier. **Åtgärdsnivå 1.**
- Rensa bland smink och ansiktsfärger.** All kosmetika ska ha en innehållsförteckning men sminkprodukter för barn, som till exempel färger för ansiktsmålning, är ibland dåligt märkta eller saknar innehållsförteckning. Köp endast produkter som har innehållsförteckning och svenska instruktioner och är allergitestade. Tänk också på att smink för dockor inte ska användas på huden. **Åtgärdsnivå 1.**

Ansvar: Barn- och utbildningsnämnden
Ansvarig för att det görs: Förskolechef

2.2.4. Hobby – och pysselmaterial

Färg, pennor och lim räknas ofta inte som leksaker utan som kemiska produkter och följer därmed en annan lagstiftning och är inte anpassade för barn. Var därför extra noga vid inköp av dem.

- Rensa bort slajm och lekleror som kan stelna i ugn.** Dessa leror, till exempel cernitlera, kan innehålla PVC. Konstnärlera kan innehålla bly och bör användas sparsamt. **Åtgärdsnivå 1.**
- Rensa bland kriter, pennor, färg och lim.** Rensa bort kriter som innehåller tungmetaller, pennor med lösningsmedel (bensen, toulen eller xylen) och lim märkta med symboler för risk eller fara. **Åtgärdsnivå 1.**
- Rensa bort färger med faromärkning, gamla färger, lim och lacker.** Undvik även oljebaserade färger. Lim och färg bör vara vattenlösliga och helst utan konserveringsmedel. **Åtgärdsnivå 1.**
- Rensa bort plastfärger som målas med utomhus.** **Åtgärdsnivå 1**

Ansvar: Barn- och utbildningsnämnden
Ansvarig för att det görs: Förskolechef

2.2.5. Textilier och kuddar

Textiler kan bland annat innehålla, ftalater, perfluorerande ämnen och flamskyddsmedel. De perfluorerande ämnena används eftersom de har en förmåga att bilda släta, vatten-, fett- och smutsavvisande ytor.

- Rensa bort förkläden som är gjorda av PVC.** Använd eller ersätt med förkläden i nylon eller som är miljömärkta. **Åtgärdsnivå 1.**

- Byt ut äldre madrasser, lekkuddar och skötbäddar.** Äldre madrasser kan innehålla flamskyddsmedel som idag är förbjudet. Skumgummit kan även innehålla bly. Överdragen kan bestå av PVC-plast som i sin tur innehåller ämnen som är giftiga eller hormonstörande. Vid val av nya madrasser, dynor och lekkuddar välj de certifierade med bra miljöval, Svanen eller Oeko-tex. Undvik helt de av PVC. **Åtgärdsnivå 1.**
- Rensa bort mattor/golvpussel av plast.** **Åtgärdsnivå 1.**
- Byt ut textilier med specialfunktion, till exempel vaxdukar** Ta bort textilier med egenskaper som smuts- vatten- fett avvisande, antibakteriella och flamsäkra eftersom dessa funktioner åstadkommit med miljö- och hälsofarliga kemikalier. Exempel på sådana kemikalier är högfluorerade ämnen och nanosilver. Vaxdukar gjorda av PVC (även kallat vinyl) kan innehålla skadliga mjukgörare och bör därför undvikas. Vaxdukar och förkläden är ofta av PVC med mjukgörande ftalater. Det finns PVC-fria alternativ som till exempel akrylatbehandlad bomull eller lin. Vid val av nya textilier, välj naturfiber som är miljömärkta eller begagnade. Exempel på naturfibrer är ull, bomull och lin. Bord med en yta av linoleum är ett alternativ om det är ljuddämpning är syftet med vaxduken. **Åtgärdsnivå 1.**
- Rensa bort lösa antiglid till mattor** Lösa antiglid raster till mattor innehåller mjukgörare och i många fall ftalater. Dessa är i sig inte bra för barnen, men har även en tendens att krackelera med åren. Byt ut till lämpligare varianter i till exempel naturmaterial. **Åtgärdsnivå 1.**

Ansvar: Barn- och utbildningsnämnden
Ansvarig för att det görs: Förskolechef

2.2.6. Mat och tillagning

Det vi äter tas upp direkt i kroppen och det är viktigt att begränsa intaget av skadliga ämnen via maten. Genom att äta mer ekologisk mat minskar du mängden kemikalier du får i dig. Kemiska bekämpningsmedel får inte användas vid ekologisk produktion. Inte heller konstgödsel får användas inom det ekologiska jordbruket. Kadmium följer med som en förorening i konstgödsel. Det innebär att när vi väljer ekologiskt minskar vi mängden kadmium som tillförs kretsloppet. Fisk från Östersjön bör inte serveras i förskolan eftersom den innehåller höga halter av flera miljögifter, så som dioxiner, PCB och kvicksilver.

Andelen ekologisk mat som köptes in till Falkenbergs kommun 2018 var 35,7 %. Arbetet med att öka både den ekologiska andelen (samt hur stor del av den ekologiska maten som är svensk) och andelen svenskproducerade livsmedel pågår hela tiden. Därtill arbetar kostverksamheten med att minska matsvinn och öka andelen vegetarisk kost. Målsättningar för arbetet sätts och följs upp inom kommunens styrmodell.

Barn bör inte äta ris eller risprodukter för ofta, och riskakor och risdryck ska inte serveras alls i förskolan enligt råd från Livsmedelsverket. Ris, och speciellt fullkornsrisk, kan innehålla arsenik. Livsmedelsverket rekommenderar att barn inte bör äta ris oftare än fyra gånger per vecka. Eftersom detta även omfattar mat som barn äter i hemmet bör ris och risprodukter inte serveras oftare än en till två gånger per vecka.

Material som kommer i kontakt med livsmedel, till exempel förpackningar och köksredskap, kan avge ämnen som flyttas över till maten. Tillsatser i plast, till exempel ftalater, bisfenoler och tungmetaller, kan läcka ut till livsmedel som kommer i kontakt med plast. Framförallt

upphettad plast släpper ifrån sig fler kemiska föreningar, men även plastmuggar och tillbringare bör bytas ut. Använd hellre porslin, lättviktsporcelain, glasporslin, glas eller trä (tänk på slitage och byt eller slipa om det blir repigt) eller rostfritt stål vid förvaring, servering samt tillagning.

Vid tillagning, förvaring, infrysning och servering är det därför viktigt att använda material som är avsett för just det ändamålet. Ett grundkrav är att använda material som är märkt med symbolen "glas och gaffel" eller orden "till livsmedel" för att visa att materialet är säkert att använda till livsmedel.

- Rensa ut plastredskap vid matlagning, uppvärmning och servering.** Plast som upphettas eller kommer i kontakt med varm, fet eller sur mat kan släppa ifrån sig kemikalier som kan vara hormonstörande, till exempel ftalater och bisfenoler. Byt ut till redskap av rostfritt stål. **Åtgärdsnivå 1.**
- Rensa ut plasttallrikar och plastmuggar.** Porslin och glas är ett bättre alternativ än plasttallrikar och plastmuggar för barnen. I de fall där det inte går att hitta alternativ i glas och porslin, avropa från kommunens ramavtal och använd inte varma drycker i några plastglas/muggar. **Åtgärdsnivå 1.**
- Rensa ut teflonmaterial och non-stickbeläggningar.** Byt ut grytor, stekpannor och redskap av teflon. Ersätt med rostfritt, lättvikts gjutjärn, kolstål samt miljömärkta bakformar. Non-stickbeläggningar till exempel teflon, innehåller högflourerade ämnen som är svårnedbrytbara och som ansamlas i kroppen. Även bakplåtspapper, mikropopcornpåsar, bakformar och liknande kan ha en non-stickbeläggning. Miljömärkta produkter innehåller inte högflourerande ämnen. **Åtgärdsnivå 1.**
- Rensa ut aluminium.** Sura livsmedel kan lösa ut mer aluminium än andra livsmedel. Undvik därför att tillaga, värma upp eller förvara sura livsmedel i kastruller, formar, dricksflaskor och andra kärl av aluminium som saknar skyddande beläggning. Ersätt med lämpligare material såsom rostfritt stål eller gjutjärn. **Åtgärdsnivå 1.**
- Rensa ut skärbrädor, tillbringare och skålar av plast.** Använd istället **skärbrädor av trä** samt tillbringare och skålar av rostfritt stål eller glas, och porslin, lättviktsporcelain. Undvik speciellt polykarbonat (PC) och polystyren (PS). **Åtgärdsnivå 1.**
- Rensa ut plast vid förvaring av mat.** Plastkaminer får endast användas i salladsbuffén och till förvaring av kall mat. Undvik speciellt polykarbonat (PC) som kan innehålla bisfenol A och polystyren (PS). Plastburkar/hinkar som vid inköp innehållit exempelvis lingon, gräddfil eller majonnäs är inte lämpliga till förvaring av andra livsmedel trots att de märkts med glas och gaffel. Dessa förvaringskärl är endast godkända för ursprungslivsmedlet. Finns förvaringsburkar i plast för förvaring och infrysning av mat, var uppmärksam på om de börjar se slitna och repiga ut och släng dem i så fall. När ni köper nytt, undvik plast. **Åtgärdsnivå 1.**
- Rensa ut gammal keramik och emaljerade kärl från loppis eller utlandet.** Keramik och emaljerade kärl kan innehålla tungmetaller som bly och kadmium. Det finns risk att tungmetaller kan läcka från kärnen och hamna i maten om man lagar eller förvarar mat i den här sortens kärl. Framför allt sura livsmedel som sura frukter, ättika och juice ökar risken ytterligare för att tungmetaller ska lösas ut. Keramikkärl och emaljerade kärl av nyare sort köpta i vanliga affärer i Sverige och i EU är säkra. Det beror på att det finns EU-regler som säger att keramik som är avsedd att komma i kontakt med livsmedel inte får innehålla tungmetaller. **Åtgärdsnivå 1.**

- **Undvik konservburkar och metalltuber (och förvara inte rester i konservburkar).** Plastbeläggningen på insidan av konservburkar och metalltuber kan innehålla hormonstörande ämnen, som bisfenol A. Konservburkar bör undvikas i de fall då det finns alternativa förpackningar som till exempel vätskekartong, glasförpackningar eller frysta alternativ. Detta gäller i upphandlingsskedet där kommunen har ett beslut om att alltid ställa ett generellt krav på att bisfenol A och andra hormonstörande ämnen inte får finnas i förpackningarna. Produkter och material för kontakt med livsmedel som är avsedda för barn upp till tre års ålder får inte innehålla bisfenol A. Eftersom maten på förskolan serveras till barn under tre år bör livsmedel i metallförpackning inte användas. **Åtgärdsnivå 1.**

Ansvar: Servicenämnden och Barn- och utbildningsnämnden

Ansvarig för att det görs: Verksamhetschef Kost- & Städservice och Förskolechef

2.3. Fasa ut från förskolan

2.3.1. Plastminimera

Det finns idag många saker i förskolans lokaler som inte nödvändigtvis behöver vara av plast. Genom att minska plasten i barnens omgivning minskar samtidigt halten av de farliga ämnen som plasterna avger. Den mesta plasten i samhället är fortfarande gjord av ny fossil råolja, vilket gör att plasten har klimatpåverkan både vid tillverkning och vid förbränning, om den inte går till återvinning. Engångs- och förpackningsplast är också den största källan till nedskräpning och plast i våra hav. Alltså finns det många anledningar att minimera plastanvändningen i samhället och kommunen ska vara föregångare i arbetet.

- **Rensa bort onödig plast och ersätt det som går med föremål av annat material.** Det handlar om att ta bort den plast som man kan undvara, byta ut det som går och att tänka rätt när man köper nytt. **Åtgärdsnivå 2.**
- **Rensa bort engångsplast så lång det är möjligt, till exempel tallrikar, glas, muggar, bestick och sugrör.** Byt i första hand till flergångsprodukter som kan diskas/tvättas. I andra hand avropa material i förnybart material i kommunens ramavtal. **Åtgärdsnivå 1.**
- **Välj annat material vid nyinköp av till exempel förvaringskärl.** Den mesta förvaringen på en förskola kan ske i backar av trä, korgar eller kartong. I de fall som förvaringen måste vara fuktsäker kan plastbackar av polyeten eller polypropen väljas. **Åtgärdsnivå 2.**

Ansvar: Barn- och utbildningsnämnden

Ansvarig för att det görs: Förskolechef

2.3.2. Möbler, mattor och textil

- **Fasa ut äldre möbler av skumgummi och konstläder.** Äldre möbler av skumgummi och textil (från 1970-1980-tal) kan innehålla förbjudna och höga halter av flamskyddsmedel. Överdrag gjorda av konstläder består ofta av PVC och kan innehålla ftalater. **Åtgärdsnivå 2.**
- **Vid utbyte av möbler välj möbler utan stoppning** i möjligaste mån och i de fall de behövs, välj med avtagbar klädsel och lösa dynor för att kunna tvätta och rengöra dem. Avropa från kommunens avtal där krav ställts på att de ska vara fria från ftalater, skadliga flamskyddsmedel, tungmetaller och PVC. **Åtgärdsnivå 2.**

- Fasa ut mattor med gummering på undersidan** Det är vanligt att mattor har gummering på undersidan. Gummeringen minskar halkrisken, men kan innehålla bromerade flamskyddsmedel. Välj en matta med väv på undersidan som är ett bättre miljöval.
Åtgärdsnivå 2.
- Vid nyköp välj mattor och övriga textilier i naturmaterial som ull, lin, bomull eller hampa.** Mattor av plast kan bestå av PVC, vilket i sin tur ofta innehåller mjukgörande ftalater. **Åtgärdsnivå 1.**
- Fasa ut fleeceprodukter och andra textil i syntetmaterial.** Fleece och andra syntetmaterial släpper ifrån sig plastfibrer och mindre plastfragment vid tvätt vilket ger upphov till mikroplast i vatten och natur. Ersätt med textil i bomull, lin, ull eller lyocell vid nyköp.
Åtgärdsnivå 2.

Ansvar: Barn- och utbildningsnämnden
Ansvarig för att det görs: Förskolechef

2.3.3. Mat och tillagning

- Fasa ut plastfolie så långt det är möjligt. Plastfolie som används ska vara av polyeten och livsmedelsgodkänd. Använd inte plastfolie av PVC. Då det är möjligt används lock av rostfritt stål eller handduk över det som ska förvaras. **Åtgärdsnivå 2.**

Ansvar: Servicenämnden
Ansvarig för att det görs: Verksamhetschef Kost- & Städservice

2.4. Inköp och upphandling

Upphandling och inköp är ett viktigt redskap i arbetet med att skapa kemikaliesmarta förskolor. Det ställer krav på den som köper in produkter till förskolan att välja de bästa ur sortimentet, att kommunens ramavtal följs samt att det finns bra produkter som är anpassade efter förskolans verksamhet att välja på ur våra avtal.

- Inköp ska göras från upphandlade leverantörer. Genom våra avtals miljö-och kemikaliekraav kan vi bättre säkerställa de produkter som inhandlas. **Åtgärdsnivå 1.**

Ansvar: Barn- och utbildningsnämnden
Ansvarig för att det görs: Förskolechef

- Bistå verksamheterna med att ställa rätt miljökrav vid en eventuell direktupphandling där det finns risk för farliga ämnen. **Åtgärdsnivå 1.**

Ansvar: Barn- och utbildningsnämnden
Ansvarig för att det görs: Barn- och utbildningsförvaltningen i dialog med hållbarhetsavdelning och upphandlingsenhet.

- Följ upp och kommunicera avtalstrohet på de avtal som rör förskolan. **Åtgärdsnivå 1.**

Ansvar: Barn- och utbildningsnämnden

Ansvarig för att det görs: Barn- och utbildningsförvaltning i dialog med upphandlingsenheten

- Kartlägg vilka av kommunens avtal som förskolor har behov att avropa ifrån. **Åtgärdsnivå 1.**
- Kartlägg vilka produkter som kan tas bort från befintliga avtals nettoprislistor för att underlätta rätt avrop. Gäller till exempel vinylhandskar. **Åtgärdsnivå 1.**
- Utred möjligheter att upphandla avtal på verksamhetsmattor och textilier såsom gardiner och filter. **Åtgärdsnivå 2.**
- Upphandla avtal för tvätt av lösa mattor och textilier. **Åtgärdsnivå 1.**
- Upphandla avtal för höghöjdsstädning. **Åtgärdsnivå 1.**
- Upprätta en plan och rutiner för att miljö- och hälsokrav ställs vid alla upphandlingar som är relevanta avseende förskola. Där det är möjligt bör kraven utgå från upphandlingsmyndighetens kravpaket för giftfri förskola. **Åtgärdsnivå 1.**

Ansvar: Barn- och utbildningsnämnden och Servicenämnden

Ansvar att det görs: Barn- och utbildningsförvaltning i dialog med upphandlingsenheten och hållbarhetsavdelningen.

- Utveckla e-handelssystemet så att det tydligt framgår för förskolorna vad som är godkänt ur kemikaliesynpunkt för dem att handla. Åtgärdsnivå 2.**
- Följ upp ställda krav i våra avtal, utifrån riskbedömning och prioritering.** Detta kan med fördel göras i samverkan med andra kommuner eller region. Exempelvis gällande sovmandrasser och reflexvästar. **Åtgärdsnivå 2.**

Ansvar: Servicenämnden

Ansvar att det görs: Barn- och utbildningsförvaltning i dialog med upphandlingsenheten och hållbarhetsavdelningen.

- Ta fram riktlinjer för vilka typer av plast som rekommenderas.** Riktlinjerna ska vara kopplade till kommunens beslut kring minimering av engångsplast, kemikaliekraV, minimering av mikroplast samt minskad klimatpåverkan. **Åtgärdsnivå 1.**

Ansvar: Kommunstyrelsen

Ansvar att det görs: Hållbarhetsavdelningen.

2.5. Renovering och byggnation

För att skapa bra förskolemiljöer handlar det inte bara om vad man fyller förskolorna med utan även hur de byggs. När det byggs nya förskolor är det viktigt att vi bygger rätt från början. Samtidigt behöver vi tänka rätt när vi renoverar och rustar upp befintliga förskolor.

Vid nybyggnation, ombyggnation och renovering av förskolor och förskolegårdar följs direktiven enligt svanenmärkt byggnad eller motsvarande. Byggmaterial som används vid renovering, om- och tillbyggnad ska finnas i databaserna BASTA, Sunda hus eller motsvarande och motsvara kravkriterierna för A eller B. B-klassade material med flera utfasnings- eller riskminskningsämnen ska undvikas. Därutöver är det viktigt att material väljs efter hur de ska placeras. Temperaturer och

den relativa fuktigheten, till exempel torr luft kan påverka hur material reagerar och hur de avger kemiska och mikrobiella emissioner.

Krav på hur kommunen bygger ställs i kommunens styrdokument för hållbart byggande. När förskolor byggs är det viktigt att också lokalprogrammet för förskolor som tagits fram följs så att den pedagogiska verksamheten och hållbarhetskraven kan samordnas på bästa sätt.

Ansvar: Kultur-fritids och tekniknämnden. Ansvar för att det görs: Bygg och projektenheten i dialog med barn- och utbildningsförvaltningen.

2.5.1. Inventeringar och utbyte av material och produkter

- Inventera och identifiera hur många PVC-golv som finns kvar i kommunens förskolor.** Äldre PVC-golv som kan innehålla tungmetaller och ftalater. Var och hur många som finns på förskolorna ska identifieras och en plan för utbyte tas fram. **Åtgärdsnivå 2**
- Byt ut PVC-golv efter plan. Åtgärdsnivå 3**
- Byt ut ljuskällor innehållandes kvicksilver efter plan. Åtgärdsnivå 3**
- Skapa rutiner för god planering och samverkan med städ inför renovering och nybyggnation.** Det är det inte lämpligt att barn vistas i utrymmen som nyligen renoverats och där byggdamm och emissioner ej vädrats ut ordenligt. **Åtgärdsnivå 1.**

Ansvar: Kultur, fritid och tekniknämnden

Ansvar att det görs: Bygg- och projektenheten i dialog med lokalvårdsamordnare vid Kost- och stadenheten.

2.5.2. Ventilation

- Genomför en inventering över och anpassa driftstider för varje enskild fastighet. **Åtgärdsnivå 1.**
- Ta fram personbelastningsinformation över förskolans lokaler för alla förskolor.** Förskolan behöver ha tillgång till uppgifter om hur många personer ventilationen i de olika rummen som barnen använder klarar av för att kunna planera verksamheten och användningen av lokalerna, utan att riskera att riktvärden bryts och luften blir dålig. Detta för att ligga i linje med Folkhälsomyndighetens rekommendation kring lokaler för barnomsorg där uteluftsflödet inte bör understiga 7 l/s per person och ett tillägg med 0,35 x golvarean bör göras så att hänsyn också tas till föroreningar från andra källor än människor. (FoHMFS 2014:18) **Åtgärdsnivå 2.**

2.6. Förskolans utemiljöer

Rekreation och fysisk aktivitet är en förutsättning för god hälsoutveckling. Det gäller även för förskolebarn och även ur kemikaliesynpunkt är det bättre att vistas utomhus så mycket som möjligt. Dock behöver förskolegårdarna vara välplanerade, stimulerande och fria från skadliga kemikalier. Gräs, sand och grus passar bra på en förskolegård. För tillgodose detta finns kommunens styrdokument *Lokalprogram för förskolor* och *Program respektive riktlinjer för utomhuslek*.

Hösten 2018 fattade kommunfullmäktige beslut om att kommunens verksamheter ska arbeta aktivt med att fasa ut petroleumbaserade material i barns miljöer, till exempel gamla bildäck och

fallskyddsgummi. Fallskyddsgummi kan vara svårt att helt fasa ut då detta ännu så länge är det bästa sättet att skapa tillgänglighet för barn med nedsatt funktion. I de fall då fallskyddsgummi bedöms nödvändigt måste miljö- och kemikaliekrav ställas vid upphandling.

- **Inventera kommunens förskolegårdar och dokumentera i vilken utsträckning det finns:**
 - Gamla bildäck.
 - Kreosotimpregnerat virke (stockar, telefonstolpar, järnvägsslipers med mera).
 - Byggmaterial som till exempel kablar och kabeltrummor.
 - Tryckimpregnerat virke.
 - Fallskyddsgummi /konstgräs med bedömning om filter behövs sättas in i brunnar för att fånga upp mikroplast.

Åtgärdsnivå 2.

Ansvar: Barn- och utbildningsnämnden

Ansvarig för att det görs: Bygg- och projektenheten i samarbete med Barn-och utbildningsförvaltningen

- **Gör en plan för att rensa bort och ersätt vid behov:**
 - **Gamla bildäck som fungerar som gungor, lekmateriel eller odlingsbehållare.** Gamla bildäck kan innehålla många skadliga ämnen som ftalater och metaller. Ersätt med PVC-fria gungor och lekutrustning.
 - **Kreosotimpregnerat virke.** Stockar, telefonstolpar, järnvägsslipers med mera innehåller cancerframkallande ämnen.
 - **Byggmaterial** som till exempel rör, slangar och kabeltrummor. Dessa kan innehålla skadliga ämnen.
 - **Fallskyddsgummi/gummiasfalt och konstgräs.** Granulatet innehåller ofta återvunnet gummi och kan innehålla ftalater och vissa metaller. Så långt det är möjligt bör bark eller sand användas som fallskydd istället.
 - Vid reparation av befintliga anläggningar som består av **tryckimpregnerat trä** görs en helhetsbedömning av kostnaden och effekten av att byta ut allt trä till icke tryckimpregnerat jämfört med att göra en reparation med tryckimpregnerat trä.

Åtgärdsnivå 2

Ansvar: Barn- och utbildningsnämnden

Ansvarig för att det görs: Bygg- och projektenheten

2.7. Utbildning och kommunikation

För att långsiktigt kunna arbeta med att skapa kemikaliesmarta förskolor behövs utbildning och kompetensutveckling av personal och förtroendevalda.

Området med giftiga kemikalier är dessutom en komplex fråga som det ständigt kommer ny kunskap om. Det är därför viktigt att vi håller oss uppdaterade inom området och kan sprida nya kunskaper på ett effektivt sätt och vara ödmjuka till förändring.

För att stärka kompetensen inom området ska följande göras.

- Digital utbildning i kemikaliesmart förskola för rektorer, pedagoger och annan personal som berörs av programmet. Utbildningen ska kopplas till WinLas för att kunna följas upp och säkerställa att kunskapsnivån upprätthålls. **Åtgärdsnivå 1**
- Kommunicera till vårdnadshavare om arbetet med kemikaliesmarta förskolor via Unikum. **Åtgärdsnivå 1.**

Ansvar: Kommunstyrelsen (hållbarhetsutskottet) och Barn- och utbildningsnämnden

Ansvarig för att det görs: Utvecklingsledare för ekologisk hållbarhet i samverkan med utsedd tjänsteperson på Barn-och utbildningsförvaltningen.

- Sprida kunskap om programmet** i berörda verksamheter, utöver barn- och utbildningsförvaltningen, och säkerställa att nyanställd personal fortlöpande får kunskap om arbetet och för arbetet. Det gäller till exempel att nyanställda får en bra överlämning kring de rutiner som krävs för en kemikaliesmart förskola. **Åtgärdsnivå 1.**

Ansvar: Respektive nämnd

Ansvarig för att det görs: Chefer och samordnare inom Kost- och städ, Bygg- och projekt samt upphandling.

4. Definitioner och avgränsningar

Programmet avser all verksamhet som rör förskolor i Falkenbergs kommun. I första hand avser programmet att styra kommunala förskolor, men även privata förskolor och öppna förskolor ska bjudas in till utbildningar och erbjudas att använda programmet som en del i sitt kvalitetsarbete.

Vår definition av kemikaliesmart förskola:

En förskola där personalen har hög medvetandenivå om skadliga kemikalier i barns vardag och hur man undviker dem. En förskola som gör bra och medvetna val vid inköp, gör ständiga förbättringar och har långsiktiga planer. Arbetet bedrivs utifrån att miljö- och hälsofarliga ämnen minimeras på förskolan.

En förskola som ska präglas av en positiv framtidstro. En förskola som tar tillvara på barnens nyfikenhet samt utmanar och stimulerar deras intresse för hållbar utveckling. En förskola som skapar det goda lärandet genom inkluderande undervisning, formativ undervisning och kollaborativt lärande.

Med miljö- och hälsofarliga ämnen menas de utfasningsämnen och prioriterade riskminskningsämnen som Kemikalieinspektionen listar och de ämnen som finns kandidatlistan (SVHC-ämnen) som är kopplad till EU's kemikalielag REACH samt hormonstörande ämnen på den så kallade SIN-listan. Falkenbergs kommun tar även med mikroplaster i denna benämning. Mer om dessa listor och mikroplaster finns att läsa i bakgrund och ordlistan.

5. Ansvar och uppföljning

För varje åtgärd eller åtgärdsgrupp finns nedtecknat vilken/vilka nämnder och verksamheter som har ansvar för genomförandet. Berörda verksamheter har ansvar att ta fram de vägledningar och genomförandeplaner som krävs för att integrera arbetet med programmets åtgärder i verksamheten.

Uppföljning så att åtgärderna genomförs och arbete och samverkan fortskrider ska ske inom varje verksamhet. Programmet kommer också att följas upp av kommunstyrelseförvaltningen.

Uppföljning från årsskiftet 2020-21

Många av åtgärderna i programmet är rutiner eller av sådan karaktär att de snabbt kan åtgärdas. För att verksamheterna ska kunna planera in åtgärderna i sin verksamhet i god tid har ändå nivåerna satts med relativ lång tidsmarginal. För att ändå fånga upp hur arbetet fortskrider följs detta program upp från och med årsredovisningen 2020.